

Summering och avslutande reflektioner från följeforskningen i anslutning till IPS-projektet i Hudiksvall

Kaj Gustafsson

Innehåll

Inledning	4
IPS som arbetsform och projektet i Hudiksvall	4
IPS-Projektets mål under 2018	5
Mål på individnivå för deltagargruppen, som är inskrivna under 2018, är att:	5
Resultatuppföljning	5
Deltagargruppens struktur	6
Deltagargruppens utfall i olika aktiviteter och projektets måluppfyllelse på individnivå	9
Projektets mål i övrigt	10
Sammatagen analys av projektets måluppfyllelse	11
Analys och reflektion	11
Reflektioner och framåtblickar	12
Den nya organiseringen som permanent verksamhet	12
IPS-verksamheten får stärkt legitimitet och status som permanent verksamhet	13
Utveckla former för dokumentation	14
Utvecklat samarbete med Individ- och familjeomsorgen	14
Fortsatt utveckling av IPS-insatsens samspel med den psykiatriska behandlingen	14
Sysselsättning och utbildning som vägar till anställning eller ett mål i sig?	15
Spridning av IPS-metodik och regional kunskapsbas	16
Avslutande diskussion	16
Referenser	18

Inledning

Under september 2018 lämnades på begäran en slutrapport från följeforskningen i anslutning till IPS-projektet (Gustafsson, 2018). Tidpunkten, några månader innan projektets slut, var vald för att rapporten skulle kunna utgöra ett underlag i beslutsprocessen kring IPS-verksamhetens framtida utveckling efter projektets avslutande 2018-12-31. Slutrapporten innehåller en redovisning av projektets flöden och resultat från projektstarten 2016-09-01 till och med 2018-05-31. Skrivelsen inrymmer också en samhällsekonomisk analys av IPS-verksamheten samt slutsatser och förslag kring hur IPS kan organiseras på ett långsiktigt hållbart sätt i Hudiksvall.

2018-10-18 fattade Social- och omsorgsnämnden beslut om att permanenta IPS-verksamheten inom Social- och omsorgsförvaltningen med förutsättning att ansökta medel från MYSAM-gruppen¹ för Hudiksvall/Nordanstig beviljas².

Skrivelsen du håller i din hand presenterar en uppdatering av projektets flöden och resultat till och med november 2018 samt avslutande reflektioner kring IPS-verksamhetens möjligheter och utvecklingsbehov som reguljär verksamhet. Då läsargruppen kan antas bestå av såväl de som är insatta i IPS-verksamheten som andra med mer begränsad kunskap inom området, följer ett avsnitt som sätter in verksamheten i ett sammanhang och i korthet beskriver de bärande tankegångarna inom IPS-metodiken.

IPS som arbetsform och projektet i Hudiksvall

Hudiksvalls kommun startade under hösten 2016 ett projekt med att implementera arbetsformen *Individual Placement and Support* (IPS) för arbetsrehabilitering av människor med psykiska funktionshinder. Projektet finansieras till största delen av medel från Samordningsförbundet Gävleborg. IPS-verksamheten utgörs av två IPS-coacher samt en samordnare som förfogar över lokaler på Jakobsbergsvägen i Hudiksvall. Sedan projektets start har FoU Valfärd haft uppdraget att bedriva följeforskning i anslutning till verksamheten i syfte att kontinuerligt utvärdera och stödja projektets utvecklingsprocess (Jfr. lärande utvärdering. Se Svensson et. al, 2009).

IPS kan beskrivas som en metod för arbetsrehabilitering av människor med olika former av psykiska funktionsnedsättningar, exempelvis ångesttillstånd, depression, psykostillstånd eller neuropsykiatriska diagnoser. IPS-metodiken utvecklades som resultat av en omfattande studie i USA visade att drygt 70 procent av personerna med allvarlig psykisk sjukdom uttryckte intresse av att komma ut i ett arbete (Rogers et. al, 1991). Trots detta hade bara en liten andel av personerna fått stöd i den riktningen. Ytterligare en drivkraft var att den samhällsbaserade psykiatriska vården i USA inte uppmuntrade till eller såg arbetsrehabilitering som sin uppgift. Psykiatrin uppfattades snarare vilja skydda sina klienter från sådana stressfyllda situationer som till exempel arbete kan innebära (Black och Kase, 1986).

¹MYSAM-grupper är lokala chefsgrupper för samverkan inom rehabiliteringsområdet som verkar ur ett kommungeografiskt perspektiv. I MYSAM-grupperna ingår lokala företrädare för Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, hälso- och sjukvården i Region Gävleborg och kommunernas berörda förvaltningar. MYSAM-gruppernas syfte är att säkerställa en tydlig struktur för samverkan kring rehabilitering samt utveckla lokala samverkansformer för att stödja personer att uppnå egen försörjning.

² Dnr. 2017-000124-731. § 175.

Utgångspunkten inom IPS är att ”misslyckanden” inom arbetslivet har mindre att göra med en persons sjukdom än ett felaktigt val av arbetsplats, arbetsuppgifter och typen av stöd som finns tillgängligt (Becker och Drake 1994, 2003). Utmärkande för IPS som arbetssätt är att det genomsyras av en humanistisk tanke om människans inneboende kraft, vilken kan frigöras under rätt omständigheter. Nyckelbegrepp som IPS-metodiken vilar på är normalisering, hopp, minskat utanförskap och en positiv självbild. IPS-metodiken utgår ifrån ett empowermentinriktat arbetssätt där deltagaren sätts i ”förarsätet” genom att dennes egna preferenser, intressen och val tillmäts stor betydelse och får styra processen (Bejerholm och Björkman, 2010). Ytterligare en särart inom IPS, vilken bryter av mot traditionell arbetsrehabilitering, är inriktningen mot *place and train* i stället för *train and place*. Det vill säga inom IPS är tanken att den enskilde ska tränas direkt på en ”riktig arbetsplats” i stället för att först genomgå någon form av förberedande trappa i form av exempelvis utredning och arbetsträning i särskilt anordnade sysselsättningsformer.

IPS-Projektets mål under 2018

Målen för 2018 beskrivs i projektplanen enligt nedanstående:

- Arbeta fram en ändamålsenlig och långsiktigt hållbar IPS-enhet.
- Öka kunskapen om IPS i länet.
- Varje heltidsanställd coach arbetar kontinuerligt med 20 deltagare.

Mål på individnivå för deltagargruppen, som är inskrivna under 2018, är att:

- 20 procent ska gå till anställning.
- 20 procent till studier.
- 10 procent till meningsfull sysselsättning.

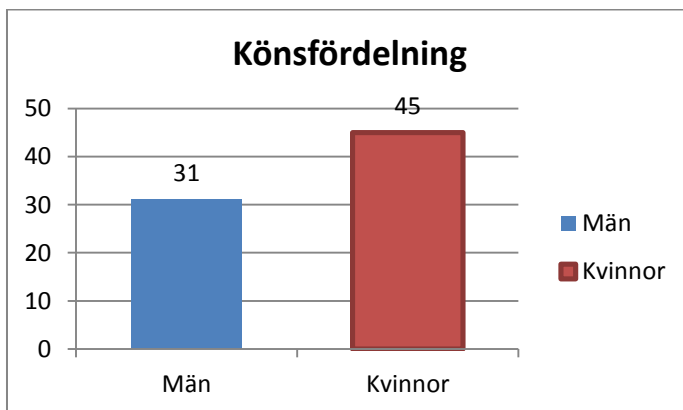
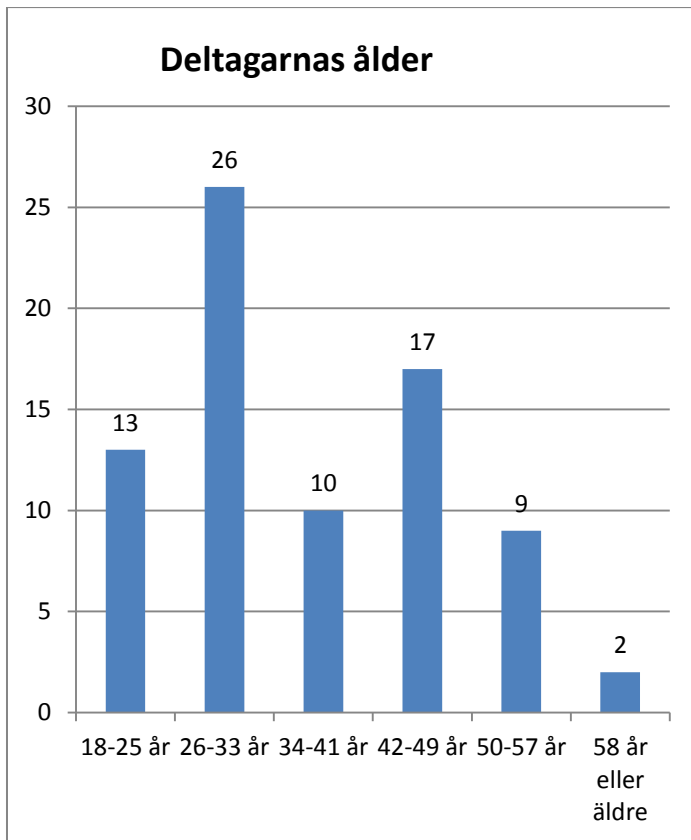
Resultatuppföljning

I det här avsnittet gör en redovisning av IPS-projektets deltagarflöden och resultat från projektets start 2016-09-01 till och med den 2018-11-30. Den aktuella brytpunkten är satt med anledning av att Samordningsförbundet Gävleborg vill ha denna skrivelse innan julen 2018. Deltagaruppföljningen baseras på statistik hämtad från verksamhetssystemet SUS³ i vilket IPS-deltagarna registreras. Uppföljningen omfattar 76 registrerade deltagare. Noteras kan att alla deltagare inte finns registrerade i SUS. Orsaken är antingen att de begärt att få vara anonyma och därför inte registrerats eller att de inte registrerats med anledning av att IPS-verksamheten under de första månaderna inte hade kommit igång fullt ut med dokumentationen i SUS. En manuell genomgång visar att totalt 89 personer startat i IPS-verksamheten under den aktuella tidsperioden. Redovisningen har kompletterats med data som samlats in genom kommunikation med IPS-personalen.

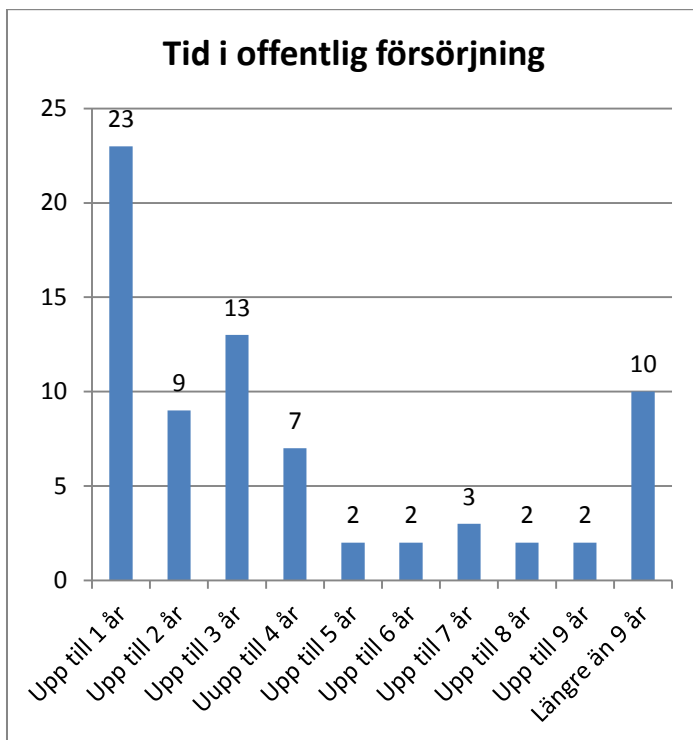
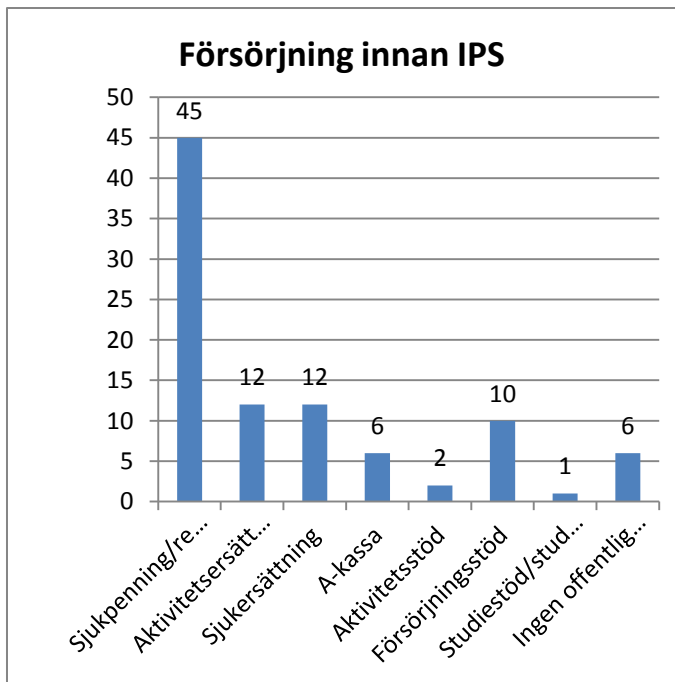
³ SUS står för sektorsövergripande system för uppföljning av samverkan och finansiell samordning inom rehabiliteringsområdet. SUS är ett dokumentationssystem för att följa upp resultaten av samverkan och finansiell samordning inom rehabiliteringsområdet.

Deltagargruppens struktur

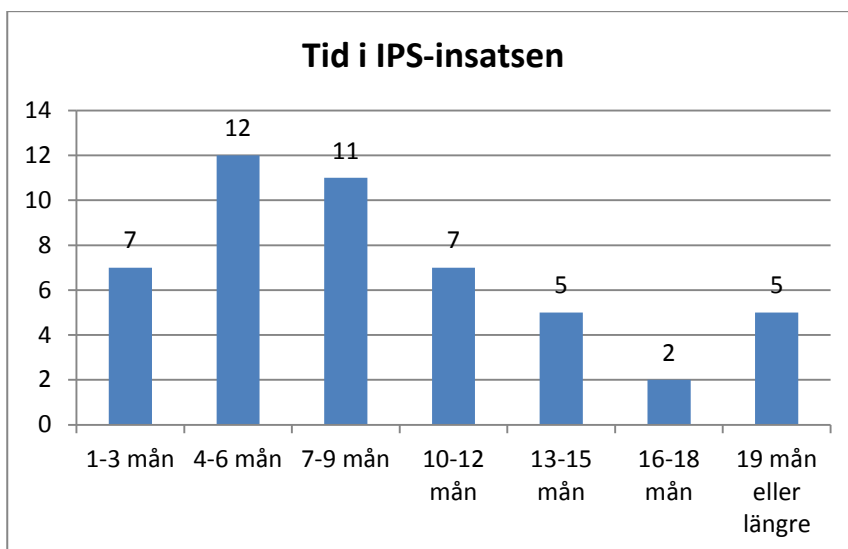
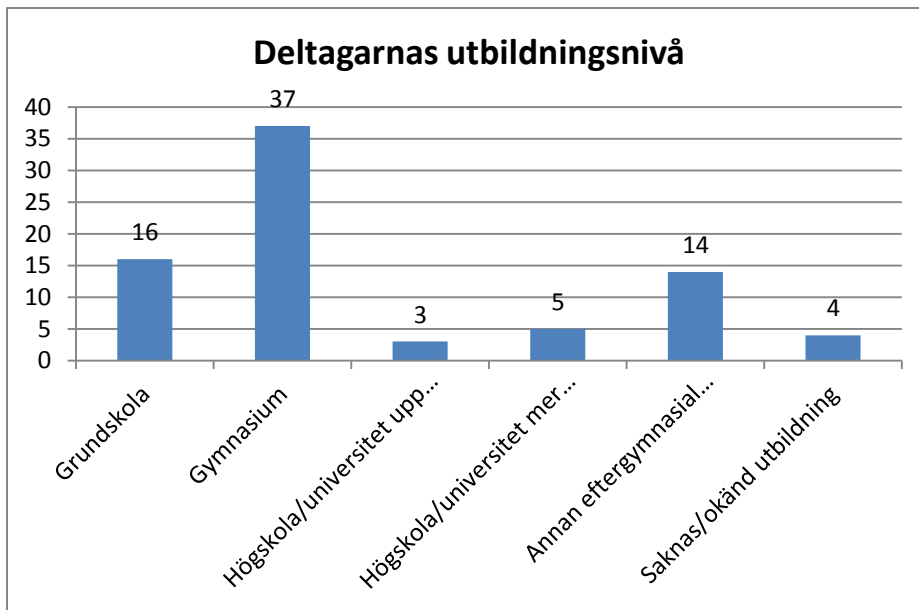
I avsnitten nedan redovisas deltagargruppens struktur utifrån ålder, kön, försörjning innan IPS-insatsen, tid i offentlig försörjning, utbildningsnivå samt tid i IPS-insatsen.

Kommentar: Deltagargruppen består av 59 procent kvinnor respektive 41 procent män. 26-33 år är största åldersgruppen. Annars är åldersspridningen relativt jämn utöver att ett fåtal är 58 år eller äldre.

Kommentar: Det stora flertalet hade försörjning via sjukförsäkringen. 10 personer uppbar försörjningsstöd. Noteras kan att 6 personer hade klarat sig utan offentlig försörjning innan inskrivning i IPS-insatsen. Merparten av deltagarna har haft offentlig försörjning 1-4 år. 21 personer längre, varav 10 personer varit beroende av sådan försörjning längre än 9 år.

Kommentar: Mätningen av tid i IPS-insatsen och deltagarnas utbildningsnivå är från 31/5. Grundskola och gymnasium är vanligast som högsta utbildningsnivå bland deltagarna. Relativt många har annan eftergymnasial utbildning (14), exempelvis olika typer av yrkesutbildningar och drygt en handfull högskole- eller universitetsutbildning. Den genomsnittliga tiden för deltagande i IPS-verksamheten är 8,4 månader (257 dagar).

Deltagargruppens utfall i olika aktiviteter och projektets måluppfyllelse på individnivå

Utfall i anställning och studier efter avslutad IPS-insats Uppföljningsperiod: 2016-09-01 - 2018-11-30 enligt SUS			
	Antal personer	Andel av avslutade deltagare	Uppsatt mål
Totalt antal inskrivna deltagare	89		20 deltagare/1.0 IPS-coach
Avslutade deltagare i SUS	48		
Studier	8	17 procent	20 procent
Anställningar	13	27 procent	20 procent
Meningsfull sysselsättning	18	37,5 procent	20 procent under 2017 och 10 procent under 2018

Kommentar: Sedan mätningen i maj 2018 har ytterligare två personer kommit ut i anställning respektive fyra i studier. De anställda är 6 kvinnor och 7 män. 7 av anställningarna är subventionerade och 6 utan subvention. De 13 anställda fördelar sig över arbetsplatser inom äldreomsorg och kommunal verksamhet (5), handel (2), Secondhandbutik (1), tillverkningsindustri (2), tjänsteföretag (2) och bilreconditionering (1). Studierna spänner över komvux, folkhögskola, SFI, socionomutbildning och behandlingspedagogutbildning på yrkeshögskolenivå.

En analys av de anställda i förhållande till hur länge de haft offentlig försörjning innan IPS-insatsen visar att följande utfall:

- 1 års offentlig försörjning = 9 av de anställda.
- 2 års offentlig försörjning = 2 av de anställda.
- 4 års offentlig försörjning = 1 av de anställda.
- Inte tillämpligt = 1 av de anställda (denna person har inte haft någon offentlig försörjning).

Slutsatsen som kan dras är att det tycks vara lättare att komma ut i anställning för de som har haft offentlig försörjning kortare tid vilket kanske inte är så överraskande.

Projektets mål i övrigt

Förutom de individinriktade målen om utfall i anställningar, studier och meningsfull sysselsättning, har projektet som mål under 2018 att uppnå nedanstående:

- Att arbeta fram en ändamålsenlig och långsiktigt hållbar IPS-enhet.

Under hösten 2018 har det, som tidigare nämnts, fattats beslut i Social- och omsorgsnämnden om att permanenta IPS-verksamheten i Hudiksvall from 2019-01-01 med förutsättning att medel från MYSAM-gruppen Hudiksvall/Nordanstig kan avsättas till en av de två IPS-coachtjänsterna.

IPS-verksamheten kommer att vara organiserad under Social- och omsorgsförvaltningen och verksamheten Funktionsnedsättning. Den arbetsnära organiseringen blir i anslutning till Boendestöd där IPS-verksamheten får sin tillhörighet och närmaste chef. Denna inplacering ligger i fas med de slutsatser som kan dras från följeforskningen kring vilken organisering som uppfyller IPS-verksamhetens behov på bästa sätt. Bärande argument är att verksamhetskultur och arbetsformer inom Boendestöd ligger nära IPS-verksamhetens utgångspunkter. Likaså att boendestödsverksamheten har en låg prägel av myndighet vilket visat sig vara en framgångsfaktor för IPS-verksamheten. Det bedöms också värdefullt att IPS-coacherna ska vara kvar i sin nuvarande lägenhetsliknande lokal som är inarbetad och omtyckt av deltagarna, inte minst med anledning av den informella och normaliserande atmosfären.

- Öka kunskapen om IPS i länet.

Som beskrivits i FoU-Rapport 2018:4 har det genomförts en rad spridningsaktiviteter av IPS-personalen i Gävleborgs län för att informera om och väcka intresse för IPS-verksamhet. Den sammantagna bedömningen är att det i nuläget finns ett stort intresse för att starta IPS-verksamhet i många av länets kommuner. Som ett av flera andra tecken på detta kan nämnas att det vid ett seminarium kring boendestöd och IPS som genomfördes av FoU Välfärd i Gävle 2018-12-10 visades ett stort intresse för IPS som arbetsmetod. Vid seminariet deltog representanter från länets alla kommuner i form av chefer för boendestödsverksamheter och handläggare inom socialpsykiatri.

- Varje heltidsanställd coach arbetar kontinuerligt med 20 deltagare.

Vid en mätning under december 2018 framkommer att de två IPS-coacherna arbetar med 42 individer fördelat på 2.0 tjänster, vilket ligger i paritet med målet. Noteras kan att det vid slagningar i SUS framkommer att 30 individer är pågående IPS-deltagare. Orsaken till differensen är att 12 av de individer som IPS-coacherna arbetar med är avslutade i SUS, exempelvis för att de fått anställning men ännu har kontakt med verksamheten.

Sammatagen analys av projektets måluppfyllelse

IPS-projektets mål måste anses uppfyllda i stor utsträckning med viss reservation för att ytterligare ett par personer till utbildning hade inneburit måluppfyllelse avseende det specifika målet. Vid analysen av måluppfyllelse bör det beaktas att projektet inte haft full kapacitet hela tiden pga. byte av IPS-coacher vid två tillfällen samt sjukskrivningar. Om IPS-som permanent verksamhet kan upprätthålla personalkontinuitet med 2.0 IPS-coacher över tid, bedöms det finnas en stor potential att uppnå ännu bättre resultat, exempelvis i form av deltagare som kommer ut i anställningar.

Analys och reflektion

IPS-projektet har pågått drygt två år i skrivande stund med stöd av medel från samordningsförbundet Gävleborg. Projekt som arbetsform har både för- och nackdelar: Projekt innebär möjligheter att utveckla nya arbetsformer på ett friare sätt än vad som ofta är möjligt inom den reguljära organisationen. Projekt riskerar emellertid att få en svag koppling till den organisation som efter projektiden ska ta tillvara resultatet av projektverksamheten. Det innebär i förlängningen inte sällan implementeringsproblem och många projekt rinner ut i sanden trots att de genererat ny kunskap och utvecklat effektiva arbetsformer (se exempelvis Sahlin, 1996 eller Macheridis, 2008).

Det är glädjande att IPS-projektet lyckats utarbeta en plan för implementering av IPS som reguljär verksamhet i tid innan projektet avslutas. De framgångsfaktorer som bidragit till detta bedöms vara att det hela tiden från start funnits en fungerande styrgrupp med sammansatt av chefer med beslutsmandat från de involverade verksamheterna. I projektforskningen (Brulin och Svensson, 2011) lyfts också vikten av att det finns en intresserad och kravställande finansiär, vilket ifråga om dessa egenskaper måste tillskrivas Samordningsförbundet Gävleborg. IPS-projektet har visat sig fylla en lucka i den tidigare resurskedjan för arbetsrehabilitering av människor med psykiska funktionshinder i Hudiksvall. Det har också i stor utsträckning växt fram goda samarbetsformer mellan IPS-verksamheten och deras samarbetspartners. Tillsammans med nöjda deltagare och goda resultat på individ- och samhällsekonomisk nivå har det bidragit starkt till legitimitet för införande av IPS- verksamhet på reguljär basis i Hudiksvall. Det faktum att det öppnats en dörr för att använda medel från MYSAM-verksamheten i Hudiksvall/Nordanstig som delfinansiering av IPS-verksamheten, kan heller inte bortses ifrån som en främjande faktor.

Arbetsrehabilitering av människor som av någon anledning har tappat fotfästet inom arbetslivet eller kanske aldrig kommit ut i det, utspelar sig på en linje mellan två ytterlägen som representerar olika värdegrunder och utgångspunkter. Uppfattningar kring hur personer med psykiska funktionshinder kan inkluderas i arbetslivet och samhället kan kopplas till människosyn, samhällssyn samt normer och värderingar av vad som är möjligt och eftersträvanvärt. Görs inte dessa kopplingar finns risk att arbetet sker oreflekterat utan att vila på en aktiv värdegrund.

Figuren nedan illustrerar en linje vars ytterlägen representerar två diametralt olika synsätt vid arbetsrehabilitering av människor i utanförskap. På linjen finns ett skjutreglage som förts till

det högra ytterläget där de synsätt och värderingar finns som understödjer Supported Employmentrörelsen och IPS-metodiken. Tanken med skjutreglaget är att det ska leda till reflektion över var på linjen olika verksamheter befinner sig. Likaså att det kan föras till höger eller vänster med en direkt påverkan på den aktuella verksamhetens utformning och arbetssätt.

Vid social- och omsorgsförvaltningen i Hudiksvall, som kommer att vara moderorganisation för IPS-verksamheten, anges följande på förvaltningens hemsida:

Inom social- och omsorgsförvaltningen i Hudiksvall arbetar vi målmedvetet med att utveckla kvaliteten i de tjänster och den service som vi erbjuder. Ledstjärnor i detta arbete är våra värdegrundsord: inkluderande, pålitliga samt framåtanda och utveckling. Vi vill ge våra invånare förutsättningar till ett gott och värdigt liv genom att erbjuda professionellt och individuellt anpassat stöd⁴.

IPS-verksamhetens sätt att arbeta med människor i utanförskap utifrån delaktighet, individuellt utformat stöd och empowerment som grund, och med en metod som dessutom har stöd i forskning och nationella riktlinjer, tycks fasa in bra i den citerade värdegrunden.

Reflektioner och framåtblickar

I det här avsnittet samlas tankar och reflektioner ihop som väckts under följeforskningen kring IPS-verksamheten och dess utvecklingsmöjligheter. Mycket av det som presenteras diskuterades under en intervju med IPS-coacherna, projektsamordnaren och enhetschefen vid boendestödsverksamheten under slutet av november 2018.

Den nya organiseringen som permanent verksamhet

Nya gränssnitt uppstår vid kopplingen av IPS-verksamheten till boendestöd. Det innebär sannolikt både möjligheter och i viss mån utmaningar. IPS-verksamheten får en starkare tillhörighet och det kan öppna sig ökade möjligheter till samarbete och växelverkan mellan IPS-coacher och individstödjare kring vardagsstöd och arbetsrehabiliterande insatser.

⁴ Se, <https://www.hudiksvall.se/Sidor/Kommun--politik/Kommunens-organisation/Forvaltningar/Social--och-omsorgsforvaltningen/Kvalitetsarbete.html>

I samband med den nya organiseringen av IPS-verksamheten behöver det arbetas in nya roller och samspel kring arbetsledning, personalutveckling och strategiskt utvecklingsarbete. Den person som tidigare haft rollen som både metodhandledare, enhetschef och projektsamordnare ska nu övergå till att vara metodhandledare medan enhetschefen för boendestöd tar över rollen som närmaste chef för IPS-coacherna med personal- och arbetsmiljöansvar.

IPS-verksamheten, som tidigare varit i stort sett organisatoriskt fristående, inkorporeras nu i en verksamhetskultur där arbetet inom ramen för Boendestöd utgör normen. Det är därför av värde att reflektera över hur gemensamma möten och personalinriktade aktiviteter kan utformas så att IPS-coacherna, vilka har andra arbetsuppgifter, upplever dem så meningsfulla som möjligt. I samarbetsprocesserna mellan boendestödspersonalen och IPS-coacherna bör det vara centralt att medvetet sträva efter att ta tillvara och ge utrymme åt de olika professionernas kunskaper och kompetens på ett jämbördigt sätt. Det kan tyckas självklart, men det kan vara bra med viss beredskap på att professioner som är i minoritet inom en organisation ibland utsätts för ett förändringstryck. En viss grad av anpassning är sannolikt av godo för att främja samarbetet. Det är först om anpassningen påverkar IPS-coachernas arbetsformer på ett negativt sätt som problemet uppstår.

IPS-verksamheten riktar sig till människor med psykiska funktionshinder varav de flesta inte är aktuella vid boendestöd. Det är ur ett medborgarperspektiv viktigt att slå vakt om att IPS-verksamheten inte blir alltför inriktad på boendestöds brukare.

IPS-verksamheten får stärkt legitimitet och status som permanent verksamhet

Stärkt status bör komma som ett resultat av att IPS-verksamheten övergår till reguljär verksamhet. Under projektiden har IPS i viss utsträckning haft karaktären av en temporär verksamhet med oklar framtid. Det nya läget öppnar möjligheter till en stärkt position i resurskedjan kring den aktuella målgruppen. IPS-verksamheten kan nu stärka sin position som en specialiserad resurs inom arbetsrehabilitering för människor med psykiska funktionshinder, vilket bör ge ökat inflytande inom resurskedjan på både operativ- och strategisk nivå.

På samma sätt som diskuterats ovan finns ökade möjligheter att stärka IPS-verksamhetens status och pålitlighet gentemot arbetsgivare. En av IPS-coacherna uttryckte det på följande sätt:

Nu har vi något att sälja in som permanent verksamhet. Det har varit osäkert som projekt att få in en fot särskilt på större företag. De har svårare att lita på ett projekts varaktighet.

Det bedöms finnas goda möjligheter att intensifiera och utveckla arbetet med arbetsgivarkontakter på orten. Viktiga inslag i den verksamheten är offensivt arbete i syfte att skapa kontakt med potentiella arbetsgivare samt information om och marknadsföring av IPS-verksamheten. Det är sannolikt också en framgångsfaktor att de arbetsgivare som samarbetar med IPS-verksamheten synliggörs och får uppmärksamhet som kan stärka deras sociala patos och varumärke. IPS-verksamhetens hemsida och andra informationskanaler, exempelvis media, arbetsplatsbesök och olika typer av informationsmaterial, är användbara verktyg i arbetet.

Utveckla former för dokumentation

Under projekttiden har dokumentation av deltagarna skett i systemet SUS. Om inte det systemet fortsättningsvis ska användas är det nödvändigt att säkerställa att en ändamålsenlig dokumentation görs som underlag för uppföljning och systematiskt kvalitetsarbete. Det som behöver dokumenteras är framför allt data kring individerna i enlighet med bakgrundsvariablerna i SUS⁵ samt verksamhetens resultat i form av deltagare som går till studier, arbete eller andra aktiviteter. Från vilka verksamheter deltagarna slussas till IPS och avslutningsorsaker förefaller också vara bra att dokumentera.

Utvecklat samarbete med Individ- och familjeomsorgen

Det har fattats beslut under hösten 2018 i Social- och omsorgsnämnden om särskild tillämpning av regler för försörjningsstöd för deltagare inom IPS-verksamheten. Utgångspunkten är att de allmänna regler som tillämpas för försörjningsstöd inte regelmässigt kan användas för människor med psykiska funktionshinder. Anledningen är att denna grupp individer ibland behöver längre startsträcka och att aktivitetsnivån i stor utsträckning bör anpassas individuellt för att goda resultat ska uppstå på längre sikt.

I de nationella riktlinjerna för vård och stöd vid missbruk och beroende (Socialstyrelsen, 2017) ges IPS hög prioritet som arbetsrehabiliterande metod. Många människor med missbruksproblematik uppvisar också samsjuklighet med psykisk ohälsa även om de inte alltid har diagnoser eller är aktuella inom psykiatrin. I nationella och regionala studier inom missbruks- och beroendevård är ett återkommande resultat att individer som uppnått nykterhet efter olika typer av behandlingsinsatser ofta inte får det stöd som krävs för att komma ut i arbete eller meningsfull sysselsättning. Denna brist äventyrar nykterhetens varaktighet och leder inte sällan till upprepade behandlingsinsatser (Bringlöv, 2016; Myndigheten för vårdanalys, 2016).

Sammantaget bör det finnas goda möjligheter att utveckla samarbetet mellan IPS-verksamheten och försörjningsstödsenheten samt vuxenenheten. Förutom de värden som kan uppstå för de enskilda individerna och deras anhöriga, finns möjligheter att göra betydande samhällsekonomiska vinster i form av självförsörjande individer samt minskad konsumtion av vård- och behandlingsinsatser (se samhällsekonomisk analys i Gustafsson, 2018).

Fortsatt utveckling av IPS-insatsens samspel med den psykiatriska behandlingen

Under intervjuer med personal vid den vuxenpsykiatriska mottagningen i Hudiksvall framkommer med stor samstämmighet bland informanterna att IPS utgör ett mycket värdefullt inslag i patienternas rehabiliteringsprocess. Den allmänna uppfattningen är att processen i riktning mot arbete, sysselsättning eller studier är en värdefull del i det psykiatriska behandlingsarbetet. När individer börjar se på sig själva som att vara på väg ut i arbetslivet väcks hopp och energi som lyfter individen ur isolering, utanförskap och negativa tankar kring sin egen förmåga och samspelet med omgivningen. Erfarenheterna och upplevelserna individen gör inom IPS-verksamheten, exempelvis i form av praktik eller att påbörja en

⁵ Exempelvis ålder, kön, utbildning, försörjning vid start mm.

anställning, skapar även ett autentiskt möte med verkligheten som kan användas i den psykiatriska behandlingen. Det kan jämföras med en psykiatrisk behandling där individen förutom kontakterna med psykiatrin sitter isolerad i sin bostad utan en uppgift eller någon upplevd mening med tillvaron. En av kuratorerna vid psykiatrin uttryckte följande i det här sammanhanget:

IPS-verksamheten lockar ut patienterna ur grottan.

Samspelet mellan IPS-verksamheten och den psykiatriska öppenvårdsmottagningen i Hudiksvall har fungerat mycket väl under projektiden. Det finns dock ytterligare utvecklingsmöjligheter på två fronter:

- Utveckling av samarbetsformer och motiverande aktiviteter som leder till att fler personer med psykosproblematik kommer till IPS-verksamheten.
- Genomförande av en aktgranskning kopplad till IPS-deltagare som varit eller är aktuella inom psykiatrin. Granskningen bör göras med ett protokoll som inrymmer både kvantitativa och kvalitativa aspekter. De kvantitativa kan handla om att undersöka i vilken utsträckning konsumtionen av vård, behandling och andra aktiviteter inom psykiatrin påverkats av IPS-insatsen. De kvalitativa bör ta sikte på att utifrån journalanteckningar undersöka i vilken utsträckning patientens mående, hälsa och livskvalitet påverkats av IPS-insatsen. Ökade kunskaper kring hur IPS och psykiatrisk behandling kan samspela på bästa sätt är av värde både för att utveckla IPS som metod i den svenska kontexten och den psykiatriska verksamheten. En aktgranskning i enlighet med föreslagen modell kan i förlängningen även utgöra underlag i en samhällsekonomisk analys av i vilken utsträckning IPS påverkar samhällets kostnader för psykiatrisk vård.

Sysselsättning och utbildning som vägar till anställning eller ett mål i sig?

Under i stort sett hela IPS-projektet har det pågått en diskussion kring i hur stor utsträckning meningsfull sysselsättning, dvs. praktik och social träning, ska utgöra ett mål för verksamheten. Dessa diskussioner tycks ha mynnat ut i att se meningsfull sysselsättning, och även studier, som ett medel att öka deltagarnas chanser till anställning snarare än mål i sig. Det ligger också nära programtrohetsskalan för IPS där anställningar inom den reguljära arbetsmarknaden är riktpunkten. I den framtida utvecklingen av IPS-verksamheten bedöms det vara centralt att reflektera över hur IPS ska profileras som insats i förhållande till sysselsättning, arbete och studier. Om en ökad inriktning ska göras mot att uppnå anställningar och i mindre utsträckning arbeta med meningsfull sysselsättning, är det nödvändigt att kommunicera ut det till samarbetspartners och potentiella deltagare för att undvika missförstånd och grusade förväntningar. I programtrohetsskalan för IPS framhålls att alla som har motivation att arbeta ska få vara med. Det ska alltså inte göras några bedömningar av arbetsförmåga eller liknande. Då många människor varit utanför arbetslivet länge eller kanske aldrig kommit ut i det, är det emellertid svårt att bortse från behovet av att använda sysselsättning som ett medel för att ta de första stegen mot att komma ut i arbetslivet, samla meriter eller ”få in en fot” på en arbetsplats. IPS kommer som ett resultat av detta

antagligen alltid att ha ett gränssnitt gentemot sysselsättningsverksamheter. För att IPS ska upprätthålla sin primära inriktning mot ”real jobs” är det dock centralt att hålla diskussionen kring meningsfull sysselsättning levande och i möjligaste mån försöka göra gränsdragningar gentemot andra verksamheter som kan vara lämpligare för individer med primära behov av sådan sysselsättning. Det tycks också generellt sett finnas ett behov av att begreppet meningsfull sysselsättning diskuteras utifrån vem som gör bedömningen av dess meningsfullhet. Ett rimligt antagande är att individens subjektiva upplevelse av vad som känns meningsfullt bör vara vägledande. KASAM- begreppen *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet* begreppen (Antonovski, 2005) är kanske användbara i sammanhanget?

Spridning av IPS-metodik och regional kunskapsbas

IPS-verksamheten i Hudiksvall har under två år utgjort en pilotverksamhet i Gävleborgs län. Det har också genomförts en mängd olika spridnings- och informationsaktiviteter som gjort arbetsmetoden känd i länets kommuner. Under IPS-projektet i Hudiksvall har det byggts upp en kunskaps- och erfarenhetsbas som kan komma till stor nytta för andra kommuner som vill starta IPS-verksamhet. IPS-personalen har förutom utbildning i själva arbetsmetodiken även handledarutbildning. Sammantaget finns den kompetens och de erfarenheter som krävs för att aktivt stödja andra kommuner i planering och startande av IPS-verksamhet.

Avslutande diskussion

En betydande styrka med IPS är att arbetsmetoden innebär möjligheter att inkludera människor i det reguljära arbetslivet och är fri från de institutionaliserande och icke önskvärda effekter konstruerad sysselsättning i offentlig regi kan föra med sig, inte minst i form av inlåsningseffekter och negativ meritering.

Det tycks som om det från nationellt håll i riktlinjer och andra styrdokument pågår en strömning bort från tränings- och trappstegsmodeller inom arbetsrehabilitering till förmån för arbetsformer utvecklade ur Supported Employment. Detsamma gäller också inom boendeområdet där träningsboenden och boendetrappor, som i forskning visat sig ha dåliga effekter, ersätts av *Bostad Först*. Denna arbetsmodell innebär i likhet med IPS arbetssätt i enlighet med *place and train*, att ge individen en egen lägenhet direkt (*housing first*) och därefter erbjuda det stöd som krävs för att utveckla en förmåga att sköta boendet (se, Kristiansen, 2013).

I nuläget finns ca 110 IPS-verksamheter i Sverige enlighet med resultatet av Öppna jämförelser, 2018. Frågan är om ett nytt paradigm håller på att utvecklas inom arbetsrehabilitering av svaga grupper som traditionellt har placerats i sysselsättningsformer som arrangerats i offentlig regi?

Bergmark (2017) har i sin doktorsavhandling studerat överföringen av internationellt utvecklade metoder, bland annat IPS, till svensk kontext. Han konstaterar att IPS och andra modeller som är utvecklade i andra länders vård- och stödsystem kan möta problem vid implementering i en svensk kontext. När modeller från exempelvis USA importeras för att användas dem i vårt välfärdssystem, är det inte självklart att de kan fungera på samma sätt.

IPS handlar om att hjälpa människor till ”riktiga jobb” utan föregående arbetsträning, medan vi i Sverige har en lång tradition av att förespråka anpassade arbeten, trappstegsmodeller och praktikplatser. IPS-verksamheterna verkar också i en omgivning tillsammans med kommunens andra verksamheter, vilket kan leda till problem och konkurrenssituationer med etablerade sysselsättnings- och arbetsmarknadsverksamheter. Samma fenomen som Bergmark är inne på konstateras även i nationella utvärderingar av IPS-verksamheter som funnit att de ofta utmanar traditionella arbetsformer (Socialstyrelsen, 2013). För att IPS-verksamheter ska fungera väl, kunna navigera i den befintliga resurskedjan samt utvecklas menar framhåller Bergmark vikten av en stark ledning samt delaktighet bland intressenterna, exempelvis kommun, AF, FK och psykiatrin på strategisk nivå. Dessa förutsättningar har funnits i relativt stor utsträckning under projektiden tack vare projektets styrgrupp. En framkomlig väg att upprätthålla denna strategiska förankring bedöms vara är att koppla IPS-verksamheten till MYSAM-gruppen för Hudiksvall/Nordanstig.

Få metoder inom det arbetsrehabiliterande området är så väl beforskade som IPS. Metodiken har också vunnit gott stöd i forskning och räknas som en evidensbaserad metod. IPS-metodikens programtrohetsskala syftar till att stödja att arbetet bedrivs i enlighet med de principer och arbetssätt som visat sig vara effektiva. Programtrohetsskalan kan också ses som ett användbart verktyg i att upprätthålla IPS-verksamhetens integritet samt den människosyn och de värderingar som ligger till grund för de åtta principerna.

Den samlade slutsatsen från följeforskningen i anslutning till IPS-projektet är att verksamheten fungerat mycket väl samt har goda utvecklingsmöjligheter i framtiden.

Referenser

Antonovski, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Natur och kultur.

Bejerholm U, Björkman T. (2010). *Empowerment in supported employment research and practice*, Int. J Soc. Psychiatry. In press.

Becker, D.R., Drake, R.E., (1994). *Individual placement and support: A community mental health center approach to vocational rehabilitation*. Community Mental Health Journal, 30(2), 193-206.

Becker, D.R., Drake, R.E. (2003). *A working life for people with severe mental illness*. Oxford: University Press.

Bergmark, M. (2017). *Integrerade psykosociala insatser – Policy, implementering och praktik i ett komplext verksamhetsfält*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete, Umeå Universitet.

Black. B.J., Kase, H.M. (1986). *Changes in programs over two decades*. In B.J. Black (Ed.), *Work as therapy and rehabilitation for the mentally ill*. New York: Altro Health and Rehabilitative Services.

Bringlöv, Å. (2016). *Varför kommer de tillbaka? Missbruksvård för personer med komplexa behov – analys av mångbesökarkartläggningar i sex län*. Rapport: nr 145/16. Stockholm: FoU-Södertörn.

Brulín, G och Svensson, L. (2011). *Att äga, styra och utvärdera stora projekt*. Lund: Studentlitteratur.

Gustafsson, K. (2018). *Följeforskning i anslutning till Hudiksvalls IPS-projekt. Slutrapport hösten 2018*. Arbetsrapport 2018:4. FoU Välfärd.

Kristiansen, A (2013). *Utvärdering av Bostad först-projektet i Helsingborg. Slutrapport*. Lunds Universitet.

Macheridis, N. (2008). *Projektaspekter – kunskapsområden för ledning och styrning av projekt*. Lund: Studentlitteratur.

Myndigheten för vårdanalys. (2016). *Missar vi målen med missbruks- och beroendevården? Om uppföljning av resultat ur ett patient- och brukarperspektiv*. Rapport 2016:2. Stockholm: Vårdanalys.

Rogers, E.S., Walsh, D., Masotta, L., Danley, K. (1991). *Massachusetts survey of client preferences for community support services*. Final report. Boston: Center for Psychiatric Rehabilitation.

Sahlin, I. (red.) (1996). *Projektets paradoxer*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen. (2017). *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende – Stöd för styrning och ledning*.

Socialstyrelsen (2013). *Utvärdering av försöksverksamheter i kommuner. Individual Placement and Support, individanpassat stöd till arbete för personer med psykisk funktionsnedsättning*.

Svensson, L. Brulin, G. Jansson, S. & Sjöberg, K. (red.). (2009). *Lärande utvärdering genom följeforskning*. Lund: Studentlitteratur.

